

BEATA KUNAT

Badania auto/biograficzne nad twórczością – ujęcia i perspektywy

Wprowadzenie

Twórczość jako szeroko rozumiane zjawisko społeczne wyraźnie wpisuje się w przestrzeń kultury współczesnej. Nabiera coraz większego znaczenia w życiu każdego człowieka. Nie odnosi się już tylko do dziedzin związanych z jego działalnością takich jak: sztuka, technika czy nauka, staje się ważnym aspektem pracy, zabawy, wychowania oraz relacji międzyludzkich¹.

Pojęcie twórczości jest wieloznaczne i trudne do zdefiniowania. We współczesnych psychopedagogicznych badaniach empirycznych zauważa się wyraźny wzrost zainteresowania fenomenem twórczości. Pojawiają się publikacje wskazujące na różne stanowiska, koncepcje, strategie teoretyczno-metodologiczne w badaniach nad tym zjawiskiem².

---

¹ Zob.: K. Lasocińska, *Życie poza schematem. Analiza biografii twórców*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2011, s. 14.

² Zob.: A. Calek, A. Tokarz, *Metoda psychobiograficzna w badaniu procesu twórczego*, [w:] *Twórczość w teorii i praktyce*, S. Popiek (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004; C. Domański, *Metoda genealogiczna w psychologii twórczości*, [w:] *Twórczość w teorii i praktyce...*; J. E. Gedo, M. M. Gedo, *Perspectives on Creativity. The biographical method*, Ablex Publishing Corporation Norwood, New Jersey 1992; D. Kubicka, *Strategie i techniki badań twórczości*, [w:] *W poszukiwaniu zastosowań psychologii twórczości*, A. Tokarz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ja-

Koncepcje teoretyczno-metodologiczne badań nad twórczością

W naukach społecznych definiowanie i opisywanie twórczości sytuowane jest głównie w czteroaspektowym paradygmacie: atrybutywnym (twórczość jako wytwór); personologicznym (cechy osobowości twórcy); procesualnym (badanie procesu twórczego) i ekologicznym (stymulatory i inhibitory twórczości)³. W literaturze z zakresu psychologii i pedagogiki twórczości odnajdujemy dualistyczne podejście do twórczości: elitarne (twórczość wybitna przez duże „T”) i egalitarne (twórczość każdego człowieka przez małe „t”)⁴. Twórczość rozpatrywana jest również w szerszym kontekście, między innymi poprzez model twórczości cztery t – *The four C model of creativity* (mini t – aspekt rozwojowy, małe t – nowa osobista interpretacja świata, pro-t – działania amatorskie oraz duże t – twórczość wybitnych artystów)⁵.

Ze względu na złożony charakter twórczości pojawiają się różne perspektywy teoretyczne: klasyczne koncepcje twórczości (między innymi asocjacyjne, psychoanalityczne, postaciowe, behawioralne); teorie poznawcze (między innymi koncepcja myślenia dywergencyjnego J. P. Guilforda, koncepcja E. Nęcki); teorie systemowe (na przykład J. Kozielskiego, T. M. Amabile, M. Csiszentmihalyiego,

---

giellońskiego, Kraków 2005; K. J. Szmidt, *Podejścia i metody w psychopedagogicznych badaniach twórczości*, cz. 1, *Podejście psychometryczne*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2005, nr 1; tegoż, *Podejścia i metody w psychopedagogicznych badaniach twórczości. Podejście biograficzne*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2006 nr 4; *Metody pedagogicznych badań nad twórczością*, K. J. Szmidt (red.), Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2009; K. J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska, *Psychopedagogiczne badania biograficzne nad twórczością – krytyczny przegląd wybranych stanowisk*, [w:] *Uczenie się z biografii innych*, E. Dubas, W. Świtalski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 13–37.

³ Zob.: K. J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, GWP, Gdańsk 2007, s. 61–69.

⁴ Zob.: W. Limont, *Pedagogika twórczości, czyli edukacja ku twórczości*, [w:] *Pedagogika. Subdyscypliny i dziedziny wiedzy o edukacji*, t. 4, B. Śliwerski (red.), GWP, Gdańsk 2010; K. J. Szmidt, *Pedagogika twórczości...*, s. 69–72; Ch. Pugliese, *Being Creative. The challenge of change in the classroom*, Delta Publishing, Surrey 2010, s. 11–12.

⁵ Zob.: J. C. Kaufman, *Kreatywność*, przekł. M. Godyń, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2011.

R. J. Sternberga, K. K. Urbana, R. Schulza); teorie humanistyczne (między innymi E. Fromm, A. Maslow, C. Rogers); teorie postaw twórczych (K. Kornilowicz, S. Popek) oraz teorie twórczości codziennej (M. Modrzejewska-Świgulska, R. Richards)⁶.

Badania nad twórczością koncentrują się głównie wokół trzech jej aspektów: natury twórczości, różnic między twórczością i nie-twórczością oraz czynników ją determinujących⁷. W odniesieniu do tej problematyki wyznacza się cztery kluczowe podejścia metodologiczne: psychometryczne (między innymi J. P. Guilford, E. P. Torrance, J. S. Renzulli), eksperymentalne (między innymi R. J. Sternberg, M. A. Runco), biograficzne i studium przypadku (H. E. Gruber, H. Gardner) oraz zintegrowane badania w działaniu (*action research*)⁸.

Badania auto/biograficzne nad twórczością

W analizach teoretyczno-empirycznych nad twórczością, zauważa się trend badań jakościowych koncentrujących się na zrozumieniu fenomenu twórczości, poszukiwaniu jego znaczeń oraz uwarunkowań podmiotowych i środowiskowych poprzez odwoływanie się do subiektywnej perspektywy indywidualnego podmiotu, do jego interpretacji. Ważnym nurtem empirycznego rozpoznawania zjawiska twórczości są badania biograficzne mieszczące się w metodologicznej orientacji jakościowej⁹ wynikającej z humanistycznego paradygmatu nauk społecznych. Prowadzone w tym nurcie badania nie są nastawione na dane obiektywne, statyczne i mierzalne, lecz na procesy i znaczenia, które należy poddawać interpretatywnemu rozumieniu.

---

⁶ Zob.: K. J. Szmidt, *Pedagogika twórczości...*, s. 78–164.

⁷ Zob.: tegoż, *Twórczość i pomoc w tworzeniu w perspektywie pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.

⁸ Zob.: tegoż, *Pedagogika twórczości...*, s. 327–390.

⁹ W literaturze metodologicznej badania jakościowe nazywa się zarówno metodami badań, orientacjami metodologicznymi oraz strategiami badań. Zob.: B. Smolińska-Theiss, W. Theiss, *Badania jakościowe – przewodnik po labiryncie*, [w:] *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, S. Palka (red.), GWP, Gdańsk 2010, s. 82.

Przedmiotem ich dociekań jest proces tworzenia i przekształcenia tej rzeczywistości przez aktywne, działające w niej podmioty. Celem tych badań jest odkrywanie doświadczeń, jakie ludzie nadają zdarzeniom w procesie ich doświadczania i przeżywania¹⁰.

Metoda biograficzna w najszerszym jej rozumieniu to analiza przebiegu życia jednostki, ujmowana z określonego punktu widzenia – indywidualnego, społecznego, zawodowego¹¹; przedstawia ona, jak podkreśla N. Denzin, „doświadczenia i definicje danej osoby, danej grupy lub danej organizacji tak, jak ta osoba, grupa lub organizacja interpretuje te doświadczenia”¹². Opiera się na założeniu, że badanie ludzkich działań powinno wnikliwie uwzględniać poznanie subiektywnych odczuć, doznań i przeżyć ludzi w kontekście środowiskowym¹³. Dzięki badaniom biograficznym można poznać specyfikę określonych grup społecznych¹⁴, szczególne zaś jednostek, których historie życia są na tyle znaczące, że poprzez nie dowiadujemy się czegoś ważnego o człowieku i o świecie¹⁵.

W praktyce badawczej usytuowanej w nurcie biograficznym funkcjonują różne podejścia teoretyczno-metodologiczne. W metodologii nauk społecznych metodzie biograficznej przypisuje się zróżnicowany status naukowy. W piśmiennictwie pedagogicznym pojawiają

¹⁰ Zob.: W. Dróżka, *Autobiografia w badaniach jakościowych*, „Pedagogika Kultury”, t. 5, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009, s. 59–60; W. Dróżka, *Metoda biograficzna z perspektywy rozwoju orientacji humanistyczno-jakościowej w pedagogice*, „Edukacja” 1997, nr 4, s. 23–24.

¹¹ Por.: H. Kędzierska, *Badania biograficzne – dokonania i perspektywy*, [w:] tejże, *Jakościowe inspiracje w badaniach edukacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010, s. 45.

¹² N. K. Denzin za: I. K. Helling, *Metoda badań biograficznych*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii*, J. Włodarek, M. Ziółkowski (red.), PWN, Warszawa – Poznań 1990, s. 13.

¹³ N. K. Denzin za: B. Gołębiowski, *Metoda biograficzna w pedeutologii*, [w:] *Współczesne zagadnienia zawodu nauczyciela*, W. Dróżka, B. Gołębiowski (red.), ZNP, Kielce 1995, s. 28.

¹⁴ Zob.: D. Urbaniak-Zajac, *Pedagogiczna perspektywa w badaniach narracyjno-biograficznych*, [w:] L. Koczanowicz, R. Nahirny, R. Włodarczyk (red.), *Narracje – (Auto)biografia – Etyka*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2005, s. 119.

¹⁵ Zob.: T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Żak, Warszawa 2001, s. 300.

się różnice terminologiczne w jej ujmowaniu (metoda biograficzna, metoda autobiograficzna, badania biograficzne, badania narracyjne, badania biograficzno-narracyjne). Danuta Urbaniak-Zajac wskazuje na biograficzną perspektywę badawczą, w ramach której istnieją różne rodzaje metod biograficznych¹⁶. Teresa Bauman i Tadeusz Pilch piszą o badaniach biograficznych, które klasyfikują jako odmianę studium przypadku¹⁷. Natomiast M. Łobocki odmawia metodzie biograficznej statusu autonomicznej metody, wyróżnia dwie jej odmiany: metodę monograficzną i metodę indywidualnych przypadków¹⁸. W koncepcji metodologicznej E. Babbiego biografia jako metoda badawcza została pominięta¹⁹. W klasyfikacji jakościowych metod pedagogicznych D. Kubinowski wyróżnia badania narracyjne związane z badaniem historii życia oraz biografii²⁰. Heinz-Hermann Krüger używa natomiast terminu: badania biograficzne oraz pisze o ich metodach²¹. Trzy dziedziny badań biograficznych (danych biograficznych) w naukach o wychowaniu wyodrębnia T. Schulze: badania historyczne, badania skoncentrowane na określonych grupach wiekowych, badania pedagogicznych instytucji i oddziaływania mediów²². W literaturze socjologicznej pojawia się termin metoda biograficzna, która jest różnie rozumiana w zależności od przyjętej orientacji teoretycznej i metodologicznej (metoda biograficzna, me-

---

¹⁶ Zob.: D. Urbaniak-Zajac, *Biograficzna perspektywa badawcza*, [w:] *Uczenie się z (własnej) biografii*, E. Dubas, W. Świtalski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 11–27.

¹⁷ Zob.: T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych...*, s. 300–303.

¹⁸ Zob.: M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Impuls, Kraków 2005, s. 293.

¹⁹ Zob.: E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2007.

²⁰ Zob.: D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia, metodyka, ewaluacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 2011, s. 166–171.

²¹ Zob.: H.-H. Krüger, *Wprowadzenie w teorie i metody badawcze nauk o wychowaniu*, przekł. D. Sztobryn, GWP, Gdańsk 2005, s. 160; H.-H. Krüger, *Koncepcje i metody badań biograficznych w naukach o wychowaniu*, [w:] *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych*, D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 77–90.

²² Zob.: T. Schulze za: D. Urbaniak-Zajac, *O znaczeniu teorii i metodyki w badaniach jakościowych (biograficznych) oraz ich społecznym kontekście*, „Pedagogika Kultury”, t. 5, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009, s. 51.

toda autobiograficzna, historia życia, opowiadanie o życiu, metoda dokumentów osobistych, metoda pamiętnikarska)²³.

Jedną z odmian badań biograficznych jest metoda autobiograficzna²⁴. Pomimo wspólnych aspektów biografii i autobiografii istnieją między nimi zasadnicze różnice. Biografia dotyczy „historii życia” – jest to rezultat rekonstrukcji, odtwarzanie czyjegoś życiorysu, natomiast autobiografia dotyczy „relacji z życia” – wspomnień, jest to opowiadanie życia jednostki przez nią samą²⁵. Jak podkreśla N. Denzin „relacje z życia ogniskują się na życiu lub jego fragmencie w relacji danej jednostki. Różnią się one od historii życiowych, ponieważ koncentrują się na doświadczeniach życiowych zanurzonych w rozwijającym się procesie, który badacz chce poddać interpretacji. Autonarracja jest centralnym elementem relacji z życia”²⁶. Autobiografia, zgodnie z ujęciem D. Lalak, stanowi rodzaj biografii podmiotowej²⁷, w której badany jest równocześnie podmiotem opisywanych wydarzeń, opowiadając własną historię z życia w pierwszej osobie. Źródłem wiedzy są jego własne wspomnienia i przeżycia zakodowane w pamięci²⁸. Odwołuje się on do swojej pamięci autobiograficznej, deklaratywnej, odnoszącej się do własnej przeszłości, do doświadczenia osobistej historii²⁹, do znaczących wydarzeń i przeżyć, które odegrały istotną rolę w jego indywidualnej biografii³⁰. Autor

²³ Zob.: J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Teoretyczny i empiryczny status metody biograficznej we współczesnej socjologii*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii...*, s. 3–9; J. Leoński, *Różne sposoby ujmowania metody biograficznej w socjologii*, [w:] *O biografii i metodzie biograficznej*, T. Rzepa, J. Leoński (red.), Nakom, Poznań 1993, s. 25–32.

²⁴ W. Jakubowski za: W. Dróżka, *Autobiografia w badaniach jakościowych...*, s. 60.

²⁵ Tamże, s. 59–80.

²⁶ N. K. Denzin, *Reinterpretacja metody biograficznej w socjologii: znaczenie a metoda w analizie biograficznej*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii...*, s. 68.

²⁷ Danuta Lalak w klasyfikacji biografii rozumianej jako opis życia wyróżnia biografię podmiotową jako opis własnego życia (autobiografia) obok biografii przedmiotowej (opis cudzego życia – biografia). Zob.: tejsze, *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*, Żak, Warszawa 2010, s. 106.

²⁸ Zob.: tamże, s. 118; B. Bertaux, *Funkcje wypowiedzi autobiograficznych w procesie badawczym*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii...*

²⁹ Zob.: T. Maruszewski, *Pamięć autobiograficzna*, GWP, Gdańsk 2005, s. 31.

³⁰ Ujęcie pamięci biograficznej jako przechowywanie, przypomnianie i odtwarzanie wydarzeń, przeżyć, które odegrały ważną rolę w życiu jednostki proponuje

przedstawia własne doświadczenia życiowe (fakty i refleksje) tak jak widzi je w momencie tworzenia biografii oraz stosuje swoistą auto-kreację³¹. W przypadku autobiografii mamy do czynienia z realnym życiem przedstawionym w sposób prosty i bezpośredni³². W literaturze metodologicznej wśród najczęściej stosowanych sposobów pozyskiwania materiałów autobiograficznych wyróżnia się między innymi: dyskusję grupową; stenogramy dyskusji; zogniskowane wywiady biograficzne; pamiętniki; dzienniki; listy; wspomnienia³³.

W badaniach nad twórczością uwidacznia się nurt odwołań do koncepcji wywiadu narracyjnego F. Schütze jako metody lub techniki gromadzenia danych autobiograficznych³⁴. Wywiad narracyjny jest szczególnie cenny w badaniu nieuchwytnego zjawiska twórczości, gdyż umożliwia zrozumienie problemów przeżywanego świata codzienności w perspektywie samego podmiotu³⁵ oraz w szczególny sposób nadaje się do ujawnienia procesualności zjawisk społecznych³⁶. Analiza procesów i przebiegu zmian bowiem to jedna z cha-

---

F. Lejeune'a i D. Demetrio. Zob.: F. Lejeune, *Wariacje na temat pewnego paktu. O autobiografii*, przekł. W. Grajewski, S. Jaworski, A. Labuda, R. Luba-Bartoszyńska, Universitas, Kraków 2007; D. Demetrio, *Autobiografia. Terapeutyczny wymiar pisania o sobie*, przekł. A. Skolimowska, Impuls, Kraków 2000.

³¹ Zob.: D. Lalak, *Życie jako biografia...*, s. 113.

³² Zob.: tegoż, *Podjęcie biograficzne (biograficzność) w naukach o wychowaniu. Trzy perspektywy dyskursu*, [w:] *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, S. Palka (red.), GWP, Gdańsk 2010, s. 261.

³³ Zob.: D. Lalak, *Życie jako biografia...*, s. 113; teźże, *Podjęcie biograficzne...*, s. 264.

³⁴ W literaturze metodologicznej wywiad narracyjny jest traktowany jako technika badawcza (wyłącznie jako sposób gromadzenia danych) lub metoda (koncepcja) badawcza (procedura badań narracyjnych), której przysługuje odpowiedni sposób gromadzenia i analizy materiału: formalna analiza tekstu, opis strukturalny, analityczna abstrakcja, analiza wiedzy, kontrastowe porównywanie, budowanie modelu teoretycznego. Zob.: D. Urbaniak-Zajac, *Wywiad narracyjny na tle innych technik wywiadu*, „Edukacja” 1999, nr 4, s. 29; G. Jakob, *Wywiad narracyjny w badaniach biograficznych*, [w:] *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych*, D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 112; K. Kaźmierska, *Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych*, „Przegląd Socjologiczny” 2004, t. LIII/1.

³⁵ Zob.: S. Kvale, *InterViews. Wprowadzenie do jakościowego wywiadu badawczego*, przekł. S. Zabielski, Trans Humana, Białystok 2004, s. 40–42.

³⁶ F. Schütze, za: G. Jakob, *Wywiad narracyjny w badaniach biograficznych...*, s. 112.

rakterystycznych cech postępowania narracyjnego³⁷. Poprzez narrację można zrekonstruować przebieg życia bądź też pewnych jego faz. Umożliwia wgląd w proces kształtowania się doświadczeń i doznań osób uczestniczących w wywiadzie zgodnie z ich własną hierarchią ważności³⁸ oraz autobiograficzną prezentację, dokonywaną z ich własnego punktu widzenia³⁹. Przedstawiona przez narratora opowieść o życiu, o jego różnych doświadczeniach, nie jest sumą odpowiedzi na pytania, lecz spontaniczną wypowiedzią, słowną rekonstrukcją zdarzeń, narracją, podczas której osoba badana, opowiada historię swojego życia lub jego fragment z punktu widzenia jakiegoś kryterium⁴⁰. W metodologii nauk społecznych istnieje wiele koncepcji prowadzenia wywiadu narracyjnego i sposobów jego interpretacji. Jak twierdzi S. E. Chase „współcześnie wywiad narracyjny można scharakteryzować jako amalgamat interdyscyplinarnych perspektyw analitycznych (...) wszystkie one krążą wokół jednego tematu, jakim są konkretne elementy biografii, w takiej postaci, w jakiej opowiadają o nich ludzie je przeżywający⁴¹. Marianne Horsdal, rozważając problemy związane z ontologicznymi i epistemologicznymi wyzwaniami narracji, zwraca uwagę na to, że „różne sposoby rozumienia narracji współlistnieją ze sobą i wpływają na badania autobiograficzne, które opierają się na narracjach o osobistych doświadczeniach⁴².”

Biograficzne badania nad twórczością koncentrują się na pozyskaniu biografii wybitnych twórców (podejście elitarne) lub odnoszą się do auto/biografii jednostek twórczych w codziennym życiu (podejście egalitarne)⁴³. Nurt pedagogicznych badań biograficznych nad

---

³⁷ Tamże, s. 113.

³⁸ Zob.: D. Urbaniak-Zajac, *Wywiad narracyjny na tle innych technik wywiadu...*, s. 37.

³⁹ Zob.: G. Jakob, *Wywiad narracyjny w badaniach biograficznych...*, s. 115.

⁴⁰ Zob.: K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, WAiP, Warszawa 2008, s. 136.

⁴¹ S. E. Chase, *Wywiad narracyjny. Wielość perspektyw, podejść, głosów*, [w:] *Metody badań jakościowych*, t. 2, rozdz. 25, N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (red.), przekł. F. Schmidt, PWN, Warszawa 2009, s. 16.

⁴² M. Horsdal, *Ciało, umysł i opowieści – o ontologicznych i epistemologicznych perspektywach narracji na temat doświadczeń osobistych*, „Terażniejszość – Człowiek – Edukacja” 2004, nr 4, s. 10.

⁴³ Zob.: K. J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska, *Psychopedagogiczne badania biograficzne nad twórczością – krytyczny przegląd wybranych stanowisk*, [w:] *Uczenie się z bio-*

twórczością dotyczy analizy: przebiegu życia twórcy lub twórców i ujmowania go z określonego punktu widzenia (indywidualnego, społecznego, zawodowego, rodzinnego) oraz wybranego jednostkowego obiektu (na przykład szkoły, grupy twórczej) w celu odkrycia istotnych uwarunkowań rozwoju kreatywności⁴⁴.

Pedagogiczne badania auto/biograficzne dotyczą głównie aspektu ekologicznego twórczości (stymulatorów i inhibitorów procesów twórczych). Ich problematyka skoncentrowana jest wokół szeroko rozumianych edukacyjnych uwarunkowań rozwoju kreatywności: funkcji różnych środowisk wychowawczych, znaczenia szkoły i nauczycieli w kształtowaniu postaw twórczych; roli osób znaczących w rozwoju zainteresowań twórczych oraz środowiskowych przeszkód samorozwoju twórczego⁴⁵.

Do pierwszych polskich badań pedagogicznych nad twórczością usytuowanych w perspektywie auto/biograficznej zaliczamy między innymi analizy empiryczne A. Nalaskowskiego oraz K. J. Szmidta. Aleksander Nalaskowski ujawnił społeczne uwarunkowania twórczego rozwoju jednostki. Poprzez badania psychometryczne zdiagnozował czynniki wpływające na rozwój postaw twórczych oraz zilustrował je biografiami⁴⁶. Krzysztof Szmidt i jego współpracownicy, bazując na koncepcji W. McKinleya Runyana, poszukiwali cech szczególnych biografii wybitnych twórców Zakopanego i Podhala, którzy dzięki swobodnym wywiadam ukazywali rozumienie swojej wyjątkowości⁴⁷.

---

grafii innych..., s. 13.

⁴⁴ Zob.: K. J. Szmidt, *Współczesne podejścia w pedagogicznych badaniach nad twórczością: przegląd wybranych stanowisk*, [w:] *Metody pedagogicznych badań nad twórczością...*, s. 23.

⁴⁵ Zob.: K. J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska, *Psychopedagogiczne badania biograficzne nad twórczością – krytyczny przegląd wybranych stanowisk*, [w:] *Uczenie się z biografii innych...*, s. 32.

⁴⁶ Zob.: A. Nalaskowski, *Spoleczne uwarunkowania twórczego rozwoju jednostki*, WSiP, Warszawa 1998.

⁴⁷ Zob.: K. J. Szmidt, *Problem tworzenia nowej strategii badawczej w pedagogice społecznej na przykładzie studium życia wybitnych mieszkańców Zakopanego i Podhala*, [w:] *Pedagogika społeczna w Polsce – między stagnacją a zaangażowaniem*, t. 2, E. Gór-

We współczesnych analizach empirycznych widoczny jest nurt badań nad twórczością codzienną. Poddanie refleksji różnych okoliczności twórczości codziennej pedagogów było celem badań biograficznych (technika wywiad narracyjny) prowadzonych przez M. Modrzejewską-Świgulską⁴⁸. Odpowiedzi na pytanie problemowe dotyczące znaczenia twórczości dla życia absolwentów Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi poszukiwała K. Lasocińska. Zastosowała ona metodę biograficzną z wykorzystaniem wywiadu narracyjnego oraz „koła” Shalita⁴⁹.

Znaczenie społeczno-praktyczne badań auto/biograficznych nad twórczością

Badania auto/biograficzne nad twórczością, co podkreśla K. J. Szmidt, mogą być źródłem wielu inspiracji poznawczo-praktycznych. Są przydatne do uzyskania wglądu w złożoną motywację zachowań twórców oraz osobowościowych i społecznych uwarunkowań procesów twórczych. Kolejnym walorem tego typu badań jest rozpoznawanie szerokiego kontekstu historycznego, społecznego i kulturowego działań twórczych⁵⁰. Badając indywidualne historie życia twórców, w tym twórców wybitnych, poznajemy twórczość autentyczną w procesie rzeczywistego „stawania się”, a nie tylko potencjalne zdolności twórcze. Możemy również dokonać wielostronnej interpretacji rzeczywistości pedagogicznej, w której dorastali twórcy⁵¹. Otwarty i twórczy charakter badań auto/biograficznych pozwala na

---

nikowa-Wolak, A. Radzewicz-Winnicki (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.

⁴⁸ Zob.: M. Modrzejewska-Świgulska, *Badanie twórczości codziennej – perspektywa biograficzna*, [w:] *Metody pedagogicznych badań nad twórczością...*

⁴⁹ Zob.: K. Lasocińska, *Życie poza schematem. Analiza biografii twórców...*; teźże, *Badania biograficzne twórców. Rola twórczości w kształtowaniu życia*, [w:] *Metody pedagogicznych badań nad twórczością...*

⁵⁰ Zob.: K. J. Szmidt, M. Modrzejewska-Świgulska, *Psychopedagogiczne badania biograficzne nad twórczością – krytyczny przegląd wybranych stanowisk*, [w:] *Uczenie się z biografii...*, s. 32.

⁵¹ Zob.: K. J. Szmidt, *Pedagogika twórczości...*, s. 359.

analizę twórczości w odniesieniu do konkretnych sytuacji i problemów życia codziennego⁵².

Pomimo wielu zalet i możliwości, jakie stwarzają badania autobiograficzne stosunkowo rzadko stosuje się je w pedagogicznych badaniach dotyczących problematyki twórczości. To podejście jest krytykowane przez zwolenników twardych analiz statystycznych i pomiaru ze względu na jego zbyt osobisty charakter oraz brak możliwości weryfikacji hipotez badawczych. Warto jednak podkreślić, że specyfika zjawiska twórczości, jego podmiotowość, niepowtarzalność, często nieuchwytność i niedookreśloność wymaga podjęcia refleksji metodologicznej bez zamykania jej w sztywne schematy paradygmatu pozytywistycznego.

┐

---

⁵² Zob.: K. Lasocińska, *Życie poza schematem. Analiza biografii twórców...*, s. 75.